

Sosyal Hareketlerin Yapısal ve Süreçsel Dinamikleri

Ahmed Hamza Alpay^{1*}

¹ Bayburt Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Bayburt, Türkiye

Alındı/Received: 27/10/2025; Kabul/Accepted: 27/11/2025; Yayın/Published: 23/12/2025

* Sorumlu yazar e-posta: ahamzaalpay@bayburt.edu.tr

Öz

Bu çalışma sosyal hareketleri yapısal ve süreçsel düzeyde kavramsallaştıran nadir araştırmalardan biridir. Çalışma, sosyal hareketleri yapısal ve süreçsel düzeyde eş zamanlı olarak kavramsallaştırarak, literatürde sınırlı sayıda bulunan yaklaşımlara önemli bir katkı sağlamaktadır. Mevcut çalışmaların çoğu yapısal ya da süreçsel boyutlara odaklanırken, bu çalışma özgünlük olarak her iki düzeyi bütüncül bir şekilde ele alarak sosyal hareketlerin dinamiklerini daha kapsamlı biçimde açıklamaktadır. Çalışma, sosyal hareketleri yalnızca politik taleplerin veya kolektif eylemin bir formu olarak değil, aynı zamanda alternatif varlık biçimlerinin ifadesi olarak ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda üç temel kavramsal odak geliştirilmiştir: Kolektif eylem, gelişimsel süreç, ideolojik ve pratik gerilim. Kolektif eylem, sosyal hareketlerin yalnızca tekil bir kimlik ya da amaç etrafında değil, çok boyutlu ve zaman zaman çelişkili varlık biçimleri ile ortaya çıktığını göstermektedir. Gelişimsel süreç, hareketlerin yalnızca şimdiye değil; geçmişin hafızasına, geleceğin tahayyülüne ve döngüsel zaman kurgularına dayandığını ortaya koymaktadır. İdeolojik ve pratik gerilim ise sosyal hareketlerin sadece direnişin kudretiyle değil, aynı zamanda dağılma, sessizlik ve kırılabilirlik gibi varoluşsal çatışmalarla kurulduğunu vurgulamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veriler üzerinden yapılan içerik analizi, sosyal hareket söylemleri ve pratiklerinin altında yatan kolektif varsayımları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda analiz, açık kodlama ve kavramsal temalandırma yoluyla yapılandırılmıştır. Çalışma ayrıca literatürde sıklıkla göz ardı edilen "varoluşsal yapı" sorusunu merkeze alarak, hareketlerin yalnızca "ne yaptıklarını" değil, "nasıl var olduklarını" da sorgulamaktadır. Sınırlılık olarak, çalışma belirli vaka analizlerine dayanmamakta, daha çok kavramsal düzeyde yapısal ve süreçsel dinamiklerden hareket etmektedir. Bu durum, kuramsal derinlik sağlasa da ampirik genelleme yapılmasını sınırlamaktadır. Araştırma, sosyal hareketlerin sabit, yekpare ve doğrusal yapılar yerine çoğul, dinamik ve kırılabilir varoluş kipleriyle şekillendiğini savunmaktadır. Araştırmanın bulguları, sosyal hareketlerin sadece siyasi taleplerin ifadesi değil, aynı zamanda bir varoluş ve kimlik inşası süreci olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelişimsel Süreç, İdeolojik ve Pratik Gerilim, Kolektif Eylem, Sosyal Hareketler, Yapısal Dinamik

Structural and Processual Dynamics of Social Movements

Abstract

This study is one of the rare studies that conceptualises social movements at structural and processual levels. By conceptualising social movements at structural and processual levels simultaneously, the study makes an important contribution to the limited number of approaches in the literature. While most of the existing studies focus on either structural or processual dimensions, this study uniquely explains the dynamics of social movements more comprehensively by addressing both levels in a holistic manner. The study aims to address social movements not only as a form of political demands or collective action, but also as an expression of alternative ways of being. To this end, three main conceptual foci are developed: Collective action, developmental process, ideological and practical tension. Collective action demonstrates that social movements are not only centred around a singular identity or purpose, but also emerge with multi-dimensional and sometimes contradictory forms of being. Developmental process reveals that movements are based not only on the present, but also on the memory of the past, the imagination of the future and cyclical constructions of time. Ideological and practical tension, on the other hand, emphasises that social movements are constituted not only by the might of resistance but also by existential conflicts such as dispersal, silence and fragility. The study was conducted using qualitative research method. The content analysis of the data aims to reveal the collective assumptions underlying social movement discourses and practices. In this context, the analysis was structured through open coding and conceptual thematisation. The study also questions not only 'what movements do' but also 'how they exist' by centring on the question of 'existential structure', which is often ignored in the literature. As a limitation, the study is not based on specific case analyses, but rather on structural and processual dynamics at the conceptual level. Although this provides theoretical depth, it limits empirical generalisation. The research argues that social movements are shaped by plural, dynamic and fragile modes of being rather than fixed, monolithic

and linear structures. The findings of the research reveal that social movements are not only the expression of political demands, but also a process of existence and identity construction.

Key Words: Developmental Process,

Atıf / To cite: Alpay, A. H (2025). Sosyal Hareketlerin Yapısal ve Süreçsel Dinamikleri. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Ermenek Akademi Dergisi 2(2): 31-42.

GİRİŞ

Bu çalışma, sosyal hareketlerin yapısal ve süreçsel dinamiklerini kavramsal olarak inceleyerek; sosyal hareketler literatürüne hem yapısal hem de süreçsel bakış açısıyla kuramsal katkı sunmayı amaçlamaktadır. Literatürde sosyal hareketler çoğunlukla ekonomik, siyasal veya kültürel bağlamlarda analiz edilmekte, hareketlerin ideolojik yönelimleri ve zamansal etkileşimleri üzerine sistematik açıklamalar sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda araştırma, hareketlerin ideolojik çeşitliliği, kolektif eylemlerdeki çoğulluk, güç dengelerindeki değişimler ve ideolojik saflık ile stratejik iş birliği arasındaki çatışmalar gibi boyutları merkeze alarak; sosyal hareketlerin sürekliliği ve dönüşümünü açıklamaya çalışmaktadır. Çalışma, bu amaç doğrultusunda **teorik analiz** ve nitel içerik analizi yöntemlerini kullanmakta; sosyal hareketleri bir varoluş probleminde ele alarak, bu hareketlerin yalnızca talepleriyle değil, varlık kipleriyle de analiz edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Sosyal hareketler, yalnızca toplumsal değişimin aktivitesi olarak değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin ne olduğu ve nasıl oluştuğu üzerine düşünmenin canlı sahneleri olarak da okunabilir. Geleneksel sosyolojik yaklaşımlar, sosyal hareketleri çoğunlukla ekonomik, siyasal ya da kültürel etkenlerle açıklamaya yönelmiş; hareketleri tepki, direnç veya taleplerin ifadesi olarak konumlandırmıştır. Ancak bu yaklaşım, sosyal hareketlerin yalnızca neye karşı olduklarını değil, aynı zamanda ne tür bir varoluşsal düzeni kurduklarını gözden kaçırma riski taşımaktadır. Aynı şekilde sosyal hareketler, literatürde çoğunlukla kurulu siyasete karşı tepki veren veya taleplerini sisteme iletme yolları arayan kolektif aktörler olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu yaklaşım da sosyal hareketlerin yalnızca siyasal yapılarla değil, toplumsal varoluş biçimleriyle de kurucu bir etkileşim içinde olduğunu gözden kaçırma eğilimindedir. Oysa sosyal hareketler, yalnızca politik taleplerle değil, aynı zamanda gündelik yaşam pratiklerine, toplumsal normlara, mekânsal örgütlenmelere ve rejimlere müdahale etmektedir. Bu anlamda sosyal hareketler, toplumun ne olduğu, nasıl hissedildiği ve nasıl yaşanması gerektiğine dair varsayımları dönüştürür. Bir kent meydanında gerçekleşen bir işgal, yalnızca kamusal alanın politik kullanımı açısından değil, o alanın ne tür bir toplumsallık ürettiği bağlamında da anlam kazanır. Sosyal hareketler, böylelikle toplumun hem fiziksel hem de simgesel dokusunu yeniden şekillendirir; ortaklık biçimlerini, dayanışma pratiklerini ve hatta zaman algısını dönüştürerek siyasal olanın ötesinde derin bir toplumsal yeniden yapılanma sürecine zemin hazırlar. Bu yönüyle, sosyal hareketler yalnızca siyasal sistemin nesnelere değil, toplumsal dünyanın kurucu aktörleridir. Bu çerçevede, çalışmada ilk olarak kolektif eylemin çoğulluğu tartışmaya açılacaktır. Sosyal hareketler, tekil bir varlık kipinden değil, çoğul eylemlerden türer; kimlikler, mekânlar, zamansallıklar ve anlam rejimleri açısından heterojen yapılar içerir. Her sosyal hareket, kendi içindeki farklı ontolojik pozisyonlarla bir "varlıklar topluluğu"dur. Bu bağlamda hareketler, tekil bir özne veya ideoloji tarafından değil, çoğul eylem kipleri tarafından kurulur ve şekillenir. İkinci olarak, sosyal hareketlerin gelişim süreçleri irdelenecektir. Sosyal hareketler, yalnızca bugünün taleplerini dile getiren yapılar değil, geçmişin yankılarını ve geleceğin olanaklarını aynı anda barındıran zamansal düğümlerdir. Bu bağlamda, hareketler doğrusal bir zaman akışına değil, çok katmanlı ve kırılğan zamansal yapılar üzerine kurulur. Gelişimsel süreçler, hareketlerin hem nostaljik hem de ütopyacı yönlerini birlikte düşünmeyi mümkün kılar. Son olarak, çalışma ideolojik ve pratik gerilimler etrafında şekillenecek olan bir analiz sunacaktır. Sosyal hareketlerin yalnızca dışsal baskılara karşı değil, kendi içsel ontolojik çatışmalarına karşı da mücadele verdikleri ileri sürülecektir.

1. YÖNTEM

Bu araştırma, sosyal hareketleri yapısal ve süreçsel bir zeminde ele alarak, onların yalnızca toplumsal talepleri ifade eden yapılar olmadığını; aynı zamanda alternatif varlık kipleri inşa eden pratikler olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda çalışma, nitel araştırma paradigması içerisinde konumlandırılmış ve iki temel yönetime dayanmıştır: Kavramsal düzeyde literatür taraması ve nitel içerik analizi. Bu çalışmada uygulanan nitel içerik analizi, birincil saha verilerine değil; sosyal hareketler literatüründe yer alan akademik metinlere dayanmaktadır. Analiz edilen materyal; sosyal hareket araştırmalarına odaklanan uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler, kitap bölümleri ve kuramsal eserlerden oluşmaktadır. Kaynaklar, sosyal hareketlerin kimlik, örgütlenme, ideolojik yönelimler, etkileşim süreçleri ve dönüşüm dinamiklerini inceleyen modern literatürden seçilmiştir. Bu doğrultuda, farklı coğrafyalarda çeşitli hareket türlerini ele alan akademik metinler tematik olarak kodlanmıştır; hareketlerin yapısal ve süreçsel boyutlarını açıklayan kavramsal örneklere ortaya çıkarılmıştır. İçerik analizi, söz konusu literatürün sunduğu kuramsal çerçeveler üzerinden sosyal hareketlerin varlık kipleri, ideolojik çoğullukları ve zamansal etkileşimlerine ilişkin ortak temaları belirlemeyi amaçlamaktadır.

Bu problematik doğrultusunda, yapısal ve süreçsel kavrayışları merkeze alan üç özgün araştırma sorusu yapılandırılmıştır:

- (1) Farklı ideolojik ve kimlik temelli grupların bir arada hareket ettiği kolektif eylemlerde, çoğulluk sosyal hareketin dayanışma ve çatışma dinamiklerini nasıl etkiler?
- (2) Sosyal hareketlerin ortaya çıkış, yükseliş ve gerileme evrelerinde ideolojik ve örgütsel aktörler arasındaki güç dengeleri nasıl değişir ve bu değişim hareketin yapısını nasıl dönüştürür?
- (3) Sosyal hareketlerde ideolojik saflık ile stratejik iş birliği arasındaki gerilimler, hareketin sürekliliği ve dönüşümü üzerinde nasıl etkiler yaratır?

Araştırma, sosyal hareketlerin yapısal ve süreçsel dinamiklerine odaklanmakla birlikte, özellikle ideolojik yönelimler ve zamansal etkileşimler üzerinden analiz yapmaktadır. Bu kapsamda, hareketlerin mekânsal ve uluslararası boyutları, liderlik rolleri ve dış etkenler gibi diğer önemli dinamikler ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Ayrıca, çalışma belirli vaka analizlerine indirgenmediği için, bağlama özgü detayların derinlemesine incelenmesi sınırlı kalmaktadır. Veri toplama ve yöntem tercihleri de araştırmanın genellebilirliğini etkilemektedir.

2. KOLEKTİF EYLEMİN ÇOĞULLUĞU

Sosyal hareketler, ilgi çekici hikâyeler anlatma konusunda uzmandır. Politik ve kültürel çatışmalara karışan sosyal hareketlerin temel gücü, gerçeklikle ilgili mevcut bakış açılarına meydan okumak ve yeni bakış açıları önermektir. Anlatılar bu konuda merkezi bir rol oynar çünkü iyi bir hikâye araştırmacıları bir şeylerin yanlış olduğuna, bunun derhal ele alınması gerektiğine ve belirli bir çözüm gerektirdiğine ikna edebilir. Geçtiğimiz yıllarda, sosyal hareket araştırmacıları anlatılara giderek daha fazla ilgi duymaya başladılar. Anlatılar, aktivistlerin seferberliğini ve bağlılığını teşvik etmenin yanı sıra iddialarının kamusal söylem ve kurumsal politika içindeki yankısını güçlendirir. Güçleri, sempati uyandırma ve geçmiş olaylara anlam verme kapasitelerinde yatmaktadır. Bilim insanları, anlatıların tartışmalı siyasetin çeşitli bağlamlarındaki rolünü araştırmışlardır, örneğin kolektif eylemi zorlama ve sürdürmedeki rolleri, baskı ve yenilgiyle başa çıkmadaki rolleri veya karşı hareketleri itibarsızlaştırmadaki rolleri. Aktivistlerin kolektif eylemlerinde ve devam eden bağlılıklarında hayati bir unsur olan hareket kimliğinin inşasında anlatıların rolü önemli ölçüde akademik ilgi görmüştür (Daphi, 2017: 1). Kolektif eylem için bir sosyal hareket inşa ederken, hareket içindeki tüm rollerin farkındalığı olması gerekir. Sosyal hareketlerdeki farkındalık aslında Durkheim'ın sosyolojik anlayışında tartışılmıştır ve bu iki biçimde anlaşılabilir: Mekanik toplum ve organik toplum. Mekanik bir toplumda, kolektif eylemin altında yatan genel bir farkındalık -kolektif bilgi- vardır. Kamusal farkındalık aynı zamanda toplumun her bir üyesi için zorlayıcı bir ortak ahlak işlevi de görebilir. Ancak organik bilinç, bireylerin ihtiyaç işlevi temelinde birbirlerine bağlı olması bakımından daha karmaşıktır. Bu organik bilinç, gelişmiş bir modern toplumun temelini oluşturur. Durkheim ayrıca iki tür toplumsal dayanışma önermiştir: Mekanik dayanışma ve organik dayanışma (Wahyudi, 2021: 371). Sosyal hareketlerin niteliği büyük ölçüde dayanışmadır ve her şeyin bağımlı doğasının gerekli bir parçasıdır. Herhangi bir ölçekte bir varlık olmak, eksik olmak, dayanışmayı varoluşsal olarak temel kılmaktır (Bazzul, 2022: 948).

Sosyal hareketler, hedeflerine ulaşmak için sıklıkla farklı stratejiler kullanan birçok örgütü içerir. Sadece değişim oluşturmak için devlet ve rakiplerle mücadele etmekle kalmazlar, aynı zamanda birbirleriyle birlikte çalışmalı ve birbirlerine tepki vermelidirler. Bu ilişkiler bir hareketin yaşam döngüsü boyunca değişebilir. Örgütler arası ilişkilerin aktivizm döngüleri arasında nasıl değiştiğine dair araştırma eksikliği vardır. Örgütler arası ilişkiler üzerine yapılan önceki araştırmalar, hareketleri genellikle kutuplu olarak konumlandırmıştır; radikal veya ılımlı ancak hareketler çok daha dinamiktir (Robnett, Glasser, & Trammell, 2015: 70). Aslında, Handelman ve Fischer, mevcut araştırmaların sıklıkla 'aktivizmin kendisinin, meydana geldiği daha geniş kurumsal ortamdan ayrılabilirliğini varsaymıştır. Böylece aktivizmin meydana geldiği bağlamsal ortam tarafından şekillendirilebileceği olası yolların nadiren sistematik olarak değerlendirildiğini' öne sürülmektedir. Bu nedenle, 'bağlamsal (sosyal, kültürel, politik ve kurumsal) yönelimli' araştırmalar sunmak için teorileştirme sürecinde sosyokültürel bağlamı ön plana çıkarmak önemlidir. Bu nedenle, (1) sosyokültürel bağlamların sosyal aktivizmi nasıl etkilediği ve sonuç olarak (2) sosyokültürel bağlamlar ve aktivizmin aynı anda piyasaları nasıl etkilediği hakkında daha fazla netlik sağlamak için teorileştirme sürecinde sosyokültürel bağlamların ön plana çıkarılması gerektiği savunulmaktadır (Rosenthal, Cardoso, & Bortoluci, 2022:1015). Ancak bazı teorisyenler sosyal hareketlerin varlığının temsili demokrasiye bir eleştiri sağladığını düşünmektedir. Katılım ve temsil arasındaki önemli bağlantıların giderek daha fazla farkına varılmaktadır. Bu durumda, sosyal hareketlerin katılım kadar temsil yolları da sunduğunu düşünmek, bu örgütleri değerlendirmenin ve demokrasiyi teşvik etmenin yeni yollarını önermektedir. Sosyal hareket örgütlerini katılım yerine temsile odaklandıkları için eleştirmek yerine, araştırmacılar hangi tür hareket örgütlerinin veya kurumlarının hangi demokratik işlevleri sağladığına odaklanmalıdır. Çıkar grupları sistemi aracılığıyla temsile yönelik geleneksel çoğulcu odaklanmanın ötesine geçerek, modern temsil

teorisyenleri gönüllü dernekler gibi sivil toplum aktörlerini demokratik temsilin kritik bir yolu olarak vurgulamaya başladılar (Weldon, 2011: 3). Sosyologlar bu odaklanmayı, ana akım medyanın siyasi tartışmaların yaşandığı bir 'ana forum' oluşturduğunu ileri sürerek savunurlar. Medya kapsamını bu şekilde kavramsallaştırmak sorunludur, diğer haber medya kuruluşlarının sosyal hareket örgütlerinin stratejilerinde oynadığı rolü göz ardı eder. Örneğin, aktivist gruplar, sempati duyan halklar arasında kampanyalar ve davalar için destek oluşturma çabalarında partizan haber kuruluşlarını veya haberleri ideolojik olarak yönlendirilen bakış açılarıyla yorumlayan medya kuruluşlarını hedef alırlar. Bu destek bölgeleri nispeten küçük olsa da aktivist gruplara fikir birliği ve eylem seferberliği sağlama ve nihayetinde siyasi davalarını ilerletme fırsatı sağlarlar (Rohlinger, Kail, Taylor, & Conn, 2012: 52-53).

Sosyal hareket teorisinin varsayımlarını anlayarak, siyasi ve toplumsal bağlamların sosyal hareketleri şekillendirdiğini, bireylerin ve grupların kolektif eyleminin siyasi fırsatlar, kültürel çerçeveler ve sosyal ağlar gibi faktörlerden etkilendiğini iddia edebiliriz (Omodan, 2023: 2). Facebook, Twitter ve Instagram gibi popüler sosyal medya platformlarının son yıllarda patlamasıyla birlikte, sosyal paylaşım siteleri sadece eğlence araçlarından daha fazlası hâline gelmiştir. Özellikle sosyal hareketler, davaları hakkında bilgi paylaşmak, ağlarını genişletmek ve ulaştıkları kişileri harekete geçirmek için artan bağlantıyı kullanmışlardır. İnternet erişimi ve mobil teknoloji geliştirmekte olan ülkelerdeki ve çatışmaya meyilli toplumlardaki nüfusa ulaştıkça; sosyal medya platformlarının etkisini ölçmek harekete geçiriciler, hükümetler, akademisyenler, politika yapıcılar ve hatta muhalefet hareketleri için önemli hâle gelmiştir. Sosyal medyanın sosyal hareketleri etkilemedeki etkinliği, medya kişilikleri ve sosyal medyaya şüpheyle yaklaşanların yanı sıra araştırmacılar arasında da sıcak bir tartışma konusu oluşturdu. Ancak, sosyal hareketleri incelemek için mevcut çerçevelerin dijital aktivizme ne ölçüde uygulanabileceği konusunda sorular devam etmektedir. Vissers, Hooghe, Stolle ve Maheo 2011 yılında medya türünün harekete geçirme üzerindeki etkisini incelediler ve çevrimiçi medyaların fiziksel aktivizme göre bireyleri dijital aktivizm için harekete geçirmede daha başarılı olduğunu buldular. Bununla birlikte, diğer araştırmalar sosyal medyanın fiziksel aktivizmi etkileme yeteneğini desteklemiştir. Bazı araştırmacılar, dijitalden fiziksel aktiviteye kadar sosyal hareket etkisini izlemek için geniş çaplı, çok platformlu çalışmalar üstlendiler. Ağ analizi ve protestocu katılımının haritalanması, sosyal medya platformlarının tartışmaları şekillendirme ve güçlü harekete geçirme potansiyeli olan söylemleri yayma alanı sağladığını göstermektedir. Araştırmacılar ayrıca, sadece protestocuların değil, sivil toplum kuruluşları ve diğer sosyal grupların da sosyal medya platformlarını kendi görüşlerini ilerletmek için nasıl kullandıklarını araştırmaya başladılar (Hallward & Armstrong, 2016: 230). Ancak sosyolojik araştırmalar neredeyse yalnızca aktivist grupların fikirlerini ve örgütlerini genel izleyici kitlesine, ana akım medya kapsamına ulaştırma becerisine odaklanmaktadır, bu da siyasi tartışmalara ve hareket seferberliğine katkıda bulunan alternatif haber kanallarını göz ardı etmektedir (Rohlinger, Kail, Taylor, & Conn, 2012: 52).

Sosyal hareketleri incelemenin bir gereğesi, kolektif eylemin siyaset ve toplum için önemli sonuçları olduğuna inanmaktır. Bilim insanları sosyal hareketlerin sonuçlarına ve özellikle de politikayı, kurumları, kültür ve değerleri ve medya kapsamını değiştirme yeteneklerine odaklanır. İkincisi, kitle iletişim araçlarının siyasi gündemi belirlemeye yardımcı olması, daha geniş kamuoyuna hangi konuların önemli olduğunu ve dikkate alınmaya ve harekete geçilmeye değer olduğunu söylemesi nedeniyle vatandaşlık haklarının güncel bir konusudur (Rohlinger, Kail, Taylor, & Conn, 2012: 52). Vatandaşlık hakları sosyal hareketler aracılığıyla kazanılırken, sosyal hareketler aynı zamanda vatandaşlık hakları aracılığıyla da güçlendirilir. Vatandaşlığın toplumsal, piyasa ve insan hakları perspektifleri içinde çerçevelendirilme biçimleri, adalet taleplerini güçlendirmek için bu söylemlerden yararlanmanın önemi aktarır (Bijanwila, 2023: 135-136). Vatandaşlık haklarını güçlendirmede hukuk, sosyal hareketlerin hem hareket içinde hem de hareket dışındaki aktörlerle ilişkilerinde anlamı inşa etmek ve yaymak için kullandıkları sembolik açıdan zengin bir ortam sağlar. Sosyal hareketler içinde hukuk, şikâyetleri meşrulaştıran, kolektif kimliklerin gelişebileceği bir odak noktası görevi gören sembolik bir dildir. Aynı zamanda hukuk, diğer kurumlardaki yetkililere baskı yapmak için kullanılan araçsal bir kaynaktır. Hukuk, bu kurumsal alanlardaki gündemi ve iletişimi yapılandırır ve hareketlere en azından bir miktar etki yolu sağlar. Sosyal hareket aktörleri, mevcut yasaya yanıt olarak veya bu faaliyetlerin sürekli değişen bir kombinasyonu yoluyla seçimler yaparlar. Sosyal hareket başarısı, yasayı başlı başına değiştirmekten değil, daha çok eskiden marjinalleştirilmiş grupların, yasa aracılığıyla ve yasayla müzakere ettiği değişen dinamikte artık ek güç kullanma yeteneğini değiştirmekten kaynaklanır. Yasa, devletin gücünü yansıtır, ancak aynı zamanda hükümet yetkilileri arasındaki mücadelede, kendi iç çekişme ve sınırlarını müzakere ederken bir araç olarak da var olur. Güçlü örgütleri veya hükümetin mevcut kesimleriyle yapısal bağları olmayan sosyal hareketler bu mücadelede savunmasızdır; yeni ortaya çıkan hareketler özellikle savunmasızdır (Barclay, Jones, & Marshall, 2011: 3). Hukuku toplumsal değişim peşinde harekete geçirmenin sınırlarından birinin, yargı kararlarının bazen nihayetinde ters etki yapan siyasi tepkilere yol açtığı uzun zamandır belirtilmektedir. Sosyo-yasal tepki üzerine büyüyen bir literatür, bir sosyal hareketin yasal stratejileri kullanmasına ve yasal seferberliğin sonuçlarına yönelik olumsuz tepkileri araştırmaktadır. "Geri tepki" hakların yanlış yorumlanmasına atıfta bulunmak; hakların özünü altüst etmeye veya zayıflatmaya çalışan kampanyaları tanımlamak veya hak talep edenlere karşı düşmanlık veya kızgınlık duygusunu tasvir etmek için kullanılmıştır. Sosyo-yasal tepki üzerine mevcut araştırmaların ortak ancak örtük bir varsayımı, yasal ve sosyal değişim veya sonuçları için bir kampanyaya muhalefet ifade edenlerin, sosyal hareketin dışından kişiler olduğudur.

Örneğin, muhalefet medyadaki düşmanca siyasi muhaliflerden veya bir sosyal hareket tarafından ileri sürülen iddialara karşı seferber olan halk üyelerinden kaynaklanabilir. Bununla birlikte, yasal seferberliğe karşı duyulan kızgınlığın ve ardından gelen çatışmanın kaynakları bir sosyal hareketin içinde de bulunabilir. Sosyal hareketler tepkisi, hem teori hem de hukuki seferberliğin pratiği için potansiyel olarak önemli çıkarımlarına rağmen, sosyo-hukuki çalışmalar üzerine mevcut literatür tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Hukuki seferberlik çerçeveleri gibi aşağıdan yukarıya yaklaşımları uygulayan, aktivistlerin oynadığı rolü ve hukuku anlama ve harekete geçirme biçimlerinin birçok yolunu vurgulayan bilim insanları sosyal hareket kimliği ve çatışma alanına odaklanmaktadır. Hukuk seferberliği yoluyla yasal veya sosyal reform arayanlara karşı kızgınlık veya düşmanlık, normalde ortak ve müttefik olarak hareket edenlerden geldiğinde hangi dinamikler devreye girmektedir? Teorik olarak, tepki kavramının daha iyi anlaşılması, hukuk, sosyal hareketler ve sosyal değişim arasındaki ilişkiye dair teorilere nasıl katkıda bulunmaktadır? (Vanhal, 2011: 114).

Sosyal hareketler tepkisinin anlaşılmasında; lobicilik, protesto, sokak tiyatrosu, kültürel etkinlikler ve alternatif yaşam düzenlemeleri gibi geleneksel baskı grubu taktiklerinden oluşan geniş bir yelpazede siyasi araçlar ve taktikler kullanılır. Bu faaliyetlerden bazılarının kapsam olarak çok daha geniş olması nedeniyle resmî kurumsal politikayla bir bağlantısı varmış gibi görünebilir. Bashevkin'in 1996 yılında belirttiği gibi, "partiler iktidarı kazanmaya çalışır, çıkar grupları hükümet karar vericilerini etkilemeye çalışır ve sosyal hareketler 'dünyayı değiştirmek' için çalışır." Ancak sosyal hareket hedeflerinin genişliği ve taktik çeşitliliği, özellikle marjinal grupları temsil etme söz konusu olduğunda, onların gücüdür. Çeşitli örgütsel biçimler arasındaki bağlantılar, kolayca gözden kaçabilen resmî politikaya önemli bağlantılar ve etkiler sağlar. Sosyal hareketler, betimleyici temsil, partiler ve çıkar grupları gibi diğer temsil mekanizmalarını önemli şekillerde destekler, etkilerini büyütür ve onları marjinal gruplar için daha etkili harekete geçiriciler ve savunucular hâline getirir. Sosyal hareketler olmadan, bir anlamda temsil edilecek hiçbir şey olmazdı. Sosyal hareketler, seçmenleri oluşturur ve demokratik süreçlerde yansıtılması beklenen belirgin grup perspektiflerini üretir (Weldon, 2011: 12).

Grup perspektiflerini üretmek için önemli referanslar olarak görülen Latin Amerika ve Karayipler'de önde gelen yerli ve köylü sosyal hareketler tarafından üretilen toplumsal kuram ön plana çıkarılmaktadır. Bu sosyal hareketler, şunları sağlamak için siyasal ve eğitimsel-pedagojik alanda mücadele etmek üzere stratejiler geliştirdiler: (1) toplumsal mücadelelerde kök salmış stratejileri kullanmaktan sorumlu tarihsel-politik bir öznenin oluşumu, (2) gerçek analitik kategorilere sahip bir toplumsal teori üretmek, (3) sistemik bir toplumsal krize odaklanan eleştirel bir tartışma, (4) şeylerin hegemonik düzenini tartışan politik programlara dayalı etkili projeleri üretmek (Barbosa, 2022: 631). Sosyal hareketlerin politik stratejilerine odaklanan başlıca ampirik literatür (siyasi sosyoloji), sosyal seferberliğin nedenleri, seferberliği sürdürmedeki başarıları veya başarısızlıkları veya belki de belirli politika hedeflerine ulaşma kabiliyetleri ile ilgili sorulara odaklanma eğilimindedir; demokrasi sosyologlar için genellikle "bağımlı değişken" değildir. Sonuç olarak, birkaç sosyal hareket bilimci bu hareketleri demokrasiye, özellikle de marjinal gruplar için, potansiyel katkıları açısından değerlendirmiştir. Bu arada, teorisyenler sosyal hareketlerin "kent hakkı" rolünü çoğunlukla göz ardı etmiş veya değersizleştirmiştir. Birçok politik teorisyen sosyal hareketlere önemli bir rol atfetmesine rağmen, çoğunlukla hareketleri katılımcı demokrasi için bir yol veya model sağlayan şeyler olarak görmekteyler (Weldon, 2011: 3). Özetlemek gerekirse, Lefebvre'in ifadesiyle kent hakkı, "kentsel yaşama dönüştürülmüş ve yenilenmiş bir erişim talebini" ifade eder. Etkisi yalnızca aktivistler ve sosyal hareketlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda akademinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Kent hakkı aslında yalnızca kent çalışmalarında değil, aynı zamanda sosyal hareketler ve kentler için önemli bir analitik çerçeve olarak sosyal bilimler literatüründe de en çok konuşulan kavramlardan biri hâline gelmiştir. Kent hakkı üzerine literatürün temel fikri, kentler içindeki seferberliğin "neoliberal kentleşme" ile başa çıkmak, daha adil bir kent çağrısı yapmak ve yerel kaynakları kullanmak için ortaya çıktığını öne sürmektedir. Kent hakkı literatürü, aktivistlerin şikâyetlerinin, iddialarının ve politik hedeflerinin sağlam bir şekilde kentte kök saldığını ve harekete geçirici söylemlerinin genellikle "kentsel kavramlar ve semboller" aracılığıyla çerçelendiğini savunur. Bu şekilde, kültürel, yapısal ve kurumsal unsurlar "aktivistleri kent merkezli belirli bir soruna ve coğrafi alana yönlendirmek için" birbirleriyle etkileşime girer. Kentleşme ile kapitalizm arasındaki bağlantıyı inceleyen öncülerden biri olan David Harvey, kent hakkı fikrini şu şekilde dikkatlice tanımlamıştır:

Kent hakkı, kentsel kaynaklara erişim konusunda bireysel özgürlükten çok daha fazlasıdır: Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Dahası, bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek için kolektif bir gücün kullanılmasına bağlı olduğundan, bireysel olmaktan çok ortak bir haktır. Şehirlerimizi ve kendimizi yaratma ve yeniden yaratma özgürlüğünün, insan haklarımızın en değerlilerinden biri olduğunu, ancak en çok ihmal edilenlerden biri olduğunu ileri sürmek istiyorum (Jung, 2024: 48).

3. SOSYAL HAREKETLERİN GELİŞİM SÜREÇLERİ

Sosyal hareketler, potansiyel olarak marjinal gruplar için önemli temsili geliştiren üçüncü bir arabulucu kurum türüdür. Sosyal hareket, üyeliğin ve eylemin ortak bir amaç ve/veya kimlik duygusuna dayandığı, sosyal

uygulamaları veya hâkim güç ilişkilerini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasi örgütlenme biçimidir. Sosyal değişim yaratma çabaları, sosyal hareketlerin neredeyse her zaman bir şekilde çatışmacı olduğu, çoğunlukla yerleşik bir otorite veya elit olan bir rakiple mücadele ettiği anlamına gelmektedir. Hareketler, seferberliğin sürdürülebilir doğası ile oluşturuldukları bireysel çekişme eylemlerinden ayırt edilmektedir (Weldon, 2011: 11-12). Sosyal hareketler, vatandaşlığı yeniden çerçevelemeye dayalı temsili siyaset alanını geri kazanmak için olmazsa olmazdır. Sosyal hareketlerin iç dinamikleri, siyasi partilerle ilişkileri ve kolektif öğrenme, sosyal hareketlerin stratejik yönelimini şekillendirir (Bijanwila, 2023: 135). Sosyal hareketlerin stratejik yöneliminin doğası gereği insan haklarıyla ilgili olduğu iddia edilebilir. Tarihsel olarak, köleliğe ve ırk ayrımcılığına karşı önemli hareketler olmuştur. Bunların hepsi Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan uluslararası hukukla örtüşmektedir. İnsan hakları birçok bakımdan vatandaşlık haklarını yansıtır ve T. H. Marshall'ın klasik formülasyonunda medeni, siyasi ve sosyal hakları içerir. Sosyal hareketler de bu hakların çoğunun güvence altına alınmasında kilit rol oynamıştır. Örneğin Britanya'da, erken refah hareketleri 1942 Beveridge Raporu'nun hastalık, yoksulluk, sefalet, cehalet ve tembellek olarak tanımladığı 'beş kötülük' etrafında örgütlenmiştir. Sosyal hareket düşünürleri, bu eski refah hareketlerinin 'hizmet sunumunu korumak, genişletmek, derinleştirmek ve iyileştirmek için hâlihazırda kurulmuş bir refah devleti sisteminin içinde ve etrafında faaliyet gösteren' daha yeni hareketler için yolu açtığını ileri sürmüşlerdir. Örneğin hayvan hakları aktivizmi, tüm sosyal hareketlerin insan haklarıyla ilgili olmadığını göstermektedir. Dahası, Avrupa'da neo-faşizmin yükselişi ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Çay Partisi hareketinin ortaya çıkışı, hareketlerin eşitsizlik ve diğer türden dezavantajlar yaratan mevcut güç yapılarını olumlu yönde dönüştürmeyi hedeflemek yerine nasıl muhafazakâr ve gerici olabileceğini göstermektedir. Ancak literatürden açıkça anlaşılan, sosyal hareket faaliyetlerinin çoğunun, hatta tamamının, bir tür adaletsizliği tespit etmek ve düzeltmeye çalışmakla ilgili olduğudur. Ve bu bağlamda, aktivistler, algılanan adaletsizliklere karşı protesto etme konusunda temel bir insan 'hakkı' olduğunu savunurlar (Martin, 2017: 280).

Sosyal hareketler, hukuk ve sosyal değişim arasındaki ilişkide orta düzey aktörler olarak önemli olduğundan, toplum içi protesto tepkisi, yasal stratejiler aracılığıyla hegemonik güç düzenlemelerine meydan okuma girişimlerinde önemlidir. Sosyal hareketler mahkemede kaybettiğinde, hak temelli ideolojiler yine de insanları bireysel ve kolektif kimliklerini yeniden hayal etmeleri için harekete geçirip güçlendirerek sürekli direnişi teşvik edebilir. Tersine, aktivistler mahkemede kazansa bile, yasal seferberliğin kullanımı bir sosyal hareket için hareketsizleştirici, güçsüzleştirici ve çatışmayı sürdüren bir güç olarak hareket edebilir. İyisiyle kötüsüyle, haklar ve hakların seferberliği bir sosyal hareketin yaşamında ve sosyal değişim potansiyelinde önemli bir rol oynar. Sosyal hareket faaliyetini hukuk felsefesi ve politika reformuyla ilişkilendiren çalışmalar artık oldukça yaygın olsa da yasal seferberliğin beklenmeyen etkileri hakkında çok daha az araştırma yapılmıştır. Özellikle aktivistlerin hedeflerine ulaşmak için yasal olanakları ele geçirmelerinin sosyal hareket üzerindeki etkisine odaklanılması gerekmektedir. Hukukun en karmaşık, incelikli ve dolaylı etkileri genellikle kolektif ve bireysel ilişkiler alanında hissedilir (Vanhala, 2011: 116). Kolektif ve bireysel ilişkiler alanında Zald ve Ash 1966 yılında Sosyal Hareket Örgütü veya bir sosyal hareketin "taşıyıcıları" olarak kabul edilen örgütsel yapılar fikrinin öncülüğünü yaptılar. Sosyal Hareket Örgütü diğer örgütlerden şu açılardan farklıdır: "Toplumu ve üyelerini değiştirmeyi amaçlayan hedefleri vardır; toplumu veya bireyleri yeniden yapılandırmak isterler, topluma veya bireylere düzenli bir hizmet sağlamak istemezler (bürokrasilerde tipik olduğu gibi)" ve bu amaç onları farklı ve benzersiz sosyal varlıklar hâline getirir (Liu, 2022: 38-39). Sosyal hareketler, düşünme biçimlerini, kültürel kodları ve kamusal söylemi değiştirmeye çalışır ve bunu haberler aracılığıyla yapabilir. Haber kapsamı, hareketlerin diğer temel hedeflerini de destekleyebilir: Kamuoyunun dikkatini sorunlarına çekmek, meşruiyetlerini ve desteklerini artırmak ve siyaseti ve politika gündemlerini etkilemek. Ancak, haber kapsamı hareketleri ve örgütlerini itibarsızlaştırabilir ve bazen düşüşlerine yol açabilir (Yuan, Caren, & Amenta, 2023: 242). Dahası, özellikle dünya çapında bir boyuta sahip olduklarını iddia ettiklerinde, sosyal forumları oluşturan olaylar, sosyal hareketlerin sosyolojisine uluslararası bir bakış açısı kazandırmaya yardımcı olan araştırma nesnelere dir. Bunu yaparken, bu nesnelere yalnızca kendi başlarına veya onlara olan ilgiden dolayı değil; aynı zamanda hareketlerin, örgütlerin, bağlılıkların doğası düşünüldüğünde kullanılan sıradan kategorileri sorguladıkları için de ilginçtir (Siméant, Pommerolle, & Sommier, 2015: 11). Downey ve Rohlinger sosyal hareket örgütlerini aranan siyasi meydan okumanın derinliğine ve bir örgütün hedefleri ve taktiksel tercihleri aracılığıyla ortaya çıkabilecek kamu ve siyasi çekiciliğin genişliğine göre konumlandırır. Her ikisi de ters orantılıdır. Kamu ve ilgili devlet aktörlerine olan çekicilik ne kadar büyükse; mevcut siyasi, ekonomik veya sosyal düzenlemelere olan meydan okuma o kadar zayıftır (Robnett, Glasser, & Trammell, 2015: 72). Sosyal hareketlerin sosyal reform için bir meydan okuma olarak anlaşılması, toplum içi hareket tepkisini daha sonra ana hatları çizilen dava ve sosyal değişim hakkındaki daha geniş tartışmalara yerleştirir. Barclay vd. belirttiği gibi;

Sosyal hareketler, hukuk ve sosyal değişim arasındaki bu dinamik ilişkide aktif yarışmacılardır. Adaletsizliği belirtmek ve şikâyetler oluşturmak için mevcut sosyal koşulları çerçevelerler. Hareketler sadece politikada değil, aynı zamanda düşünme ve yaşama biçimlerinde de değişiklik talep eder ve böylece yeni yasal talep biçimleri yaratırlar. Hukuk kuralları genellikle bu mücadelelerde bir rol oynadığından, sosyal hareketler de hukukun anlamı hakkındaki bu söylemsel yarışmalarda önemli

katılımcılardır ve genellikle hukuk kurallarını değiştirmeyi amaçlayan dava dilekçeleri sunarlar (Vanhala, 2011: 116).

Sosyal hareketler sosyal değişim tepkilerinde genellikle şehirlerde ifade bulurlar. Neoliberal kentleşme zamanımızda derinleştikçe, "şehirler" sosyal hareketlerin başlıca kurucu ve birincil mekânlarından biri hâline gelmiştir. Şehirlerin temel özellikleri -yoğunluk, çeşitlilik ve büyüklük- çekişmenin gelişmesi için tanımlayıcı unsurlar sunar. Kentsel siyaset perspektifinde, şehirler aynı zamanda "devletlerin sürekli olarak toplumsal ve siyasal düzeni korumak ve üretmek için yeni yönetim yöntemlerini uyguladığı" bir ön cephe olması anlamında kontrolü de besler. Vatandaşlık ve şehir hakkı literatürünün sağladığı kavramsal ve teorik bir çerçeve, şehirleri ve sosyal hareketleri daha iyi analiz etmeye yardımcı olacaktır. Dünya Kupası ve Olimpiyat karşıtı hareketlerin yükselişi, esas olarak büyük Brezilya şehirlerinde meydana gelmiş ve bu şehir hakkı hareketlerinin, mega spor etkinlikleriyle ilişkili özel işlem haklarını baltalamaya çalışan belirli bir biçimini göstermiştir (Jung, 2024: 44). Özellikle işçi hareketlerine odaklanmak, kadın hareketlerinin ve dini hareketlerin 19. yüzyıldaki tezahürlerinin büyük ölçüde göz ardı edilmesi veya önemli ölçüde daha sonra tarihçilere aktarılması anlamına geliyordu. Calhoun'u izleyen Nash'e göre, işçi hareketine aşırı vurgu yalnızca sosyolojideki 1960 öncesi yapısal önyargıdan değil, aynı zamanda 'sosyolojinin kendisinin rasyonalist, araçsal önyargısından' da kaynaklanmaktadır. Sosyoloji bununla suçlanabiliyorsa, siyaset bilimi araçsal siyasi eyleme daha da fazla takıntılı olduğu için eleştirilebilir. Yine de işçi hareketi birçok teorisyenin umduğu devrimi gerçekleştirmedi, böylece şimdiye kadar yerini alacak devrimci bir aracı daha geniş sosyal hareket ortamında aramanın boşuna olduğu kanıtlanmış bir işe girişti. Dolayısıyla, en azından sosyal hareketler üzerine çalışan Avrupalı araştırmacılar için, işçi hareketi 'yeni' hareketlerin karşılaştırıldığı kıstas hâline geldi. Bu hareketlerin aslında kendi başlarına yeni olarak kabul edilmesinden ziyade -önceki örnekleri fark edilmeden kalmış olamaz- bilim insanlarının yeni alanlar keşfetmesiydi. Elbette, çevre hareketlerinin incelenmesi işçi hareketinin incelenmesinden daha yenidir. Bu, British Library kataloğunda 'çevre hareketi' ve 'işçi hareketi' terimleri altında yapılan bir aramanın sonuçlarının karşılaştırılmasıyla olumlu olarak doğrulanmıştır. Özellikle dikkat çekici olan, British Library kataloğunda 1970 öncesi bir yayın tarihine sahip kayıtlı giriş sayısının çevre hareketi için sıfır, işçi hareketi için ise 171 olmasıdır. 'Protesto döngüleri' teorisi, farklı hareketlerin uyandırdığı akademik ilginin derecesini daha da açıklamaktadır. Bu tür protesto döngüleri 'yoğunlaşmış kolektif eylem anlarına karşılık gelir' ve bu, 1960'ların sonlarında Avrupa'da açıkça görülen şeydir. Tüm döngü 'bir parabol olarak' tanımlanmaktadır; kurumsal çatışmadan coşkulu zirveye ve nihai çöküşe'. Tarrow'un öne sürdüğü argüman, kendi parabol metaforuna dayanarak diyagram biçiminde açıkça temsil edilebilir. Bu bakış açısından, yeni sosyal hareketler hakkında yeni olan şeyin, araştırmacıların bu yaşam seyrinin neredeyse başlangıcından itibaren onları takip etmeleri olduğu sonucuna varılmaktadır. Öğrenci hareketiyle başlayarak, bir dizi diğer ilgili hareket için sıçrama tahtası görevi görmüş gibi görünüyordu. Aynı zamanda, işçi hareketi açıkça yaşam seyri örüntüsünün 'çöküş' yarısındaydı (Saunders, 2013: 124). Çiftçilerin kolektif direnişi biçimindeki sosyal hareketler ise, kesinlikle dâhil olan aktörlerin farkındalığına dayanır. Ife ve Tesoriero'ya göre, tek başına hareket eden bireyler tarafından çözülemeyen sorunlarla başa çıkmak için kolektif eyleme ihtiyaç vardır. Bir sorun hakkında kamuoyunun farkındalığını artırmak ve değişim sağlamak için çok daha güçlü ve etkili bir yol olabilir (Wahyudi, 2021: 371). Son yıllarda sosyal hareketlerin profesyonelleştiği iyi bilinmektedir. Ancak bazı mesleklerin sosyal hareketler hâline geldiği çok iyi bilinmemektedir. Mesleklerin piyasa arenasında sosyal hareket aktörleri olarak yeterince tanınmayan iki rol oynadığı savunulmaktadır: Birincisi, meslekler sosyal hareketlerin yerini almış ve firma içinde aktivizm için kalıcı köprübaşları yaratmıştır. Bunu örneklendirmek için, sivil haklar ve kadın hakları gündemlerinin teşvik edilmesinde personel mesleğinin rolü, sivil haklar ve kadın hareketleri büyük ölçüde ortadan kalktıktan sonra dahi tartışılmaktadır. Personel uzmanları eşit fırsat önlemleri tasarlamışlar ve kısa süre sonra yeni çeşitlilik girişim turları için mücadele eden yaşlı çalışanlar ve engelliler dâhil olmak üzere yeni gruplara koruma sağlamak için mücadele eden şirket içi uzmanları atamışlardır. Diğer sosyal hareketler de benzer şekilde kuruluşlar içindeki profesyoneller tarafından benimsenmiştir. 1930'lardan itibaren, işçi liderleri ve işçi yöneticileri işçi hareketini ve kurumsal muhalefetini kurumsallaştırdılar. 1960'lardan itibaren, eyalet ve federal hükümetlerdeki kadın savunucuları feminist gündemi desteklediler. 1970'lerden itibaren, çevre mühendisleri yeşil hareketi firma içinde ilerlettiler. İkincisi, meslekler sosyal hareketlerin yerini aldı ve kurumsal davranışları dışarıdan değiştirmek için harekete geçtiler. Neredeyse hiç gerçek hissedarı olmayan bir "hissedar değeri" hareketi için sesli savunucular hâline gelen kurumsal yatırımcılar örneğiyle açıklanmaktadır. "Hissedar değeri hareketi" aslında müşterileri -yatırımcılar- için bayrağı taşıdıklarını iddia eden profesyonel fon yöneticileri tarafından yönetilen bir hareketti. Şirketleri yönetme yollarını temelden değiştiren bir dizi kurumsal reformu desteklediler. Bu durumda, firmanın dışındaki profesyoneller kurumsal davranışları değiştirmek için sosyal hareket taktiklerini kullandılar (Dobbin & Jung, 2015: 141). Bu taktiklerde sosyal hareketler tabakalaşmış ve farklılaştırılmıştır ve iç çelişkiler ve kutuplaşmalar içermektedir (Bijanwila, 2023: 151).

4. KOLEKTİF EYLEMDE İDEOLOJİK VE PRATİK GERİLİMLER

Sosyal hareketlerde ideolojik ve pratik gerilimler genellikle bireyden toplum düzeyine kadar seferberlik başarısının itici güçleri ve dinamikleri üzerine katmanlar hâlinde ele alınır. Şiddet içermeyen çalışmaların büyüyen alanında,

gücün yapı yoluyla mı yoksa rasyonel stratejiler yoluyla mı ortaya çıktığı konusundaki tartışmalar, bazen şiddetsizliğin kökenlerini, dinamiklerini ve sonuçlarını anlamamanın en iyi yolları konusunda entelektüel çıkmazlara yol açmıştır. Marjinal grupların kullandığı güç türleri ve bu gücü kullanma biçimleri, geleneksel güç teorisi çerçevelerinde yeterince incelenmemiştir. Hareketler içinde ve arasında tabakalaşmaya odaklananlar için daha rahatsız edici olan, şiddet içermeyen direnişin aynı nedenlerle tüm aktörlere hitap edebileceğidir (Gallo-Cruz, 2021: 92). En dışlanmış direnişçilerin gerçekleştirdiği belirli güç biçimlerine, hatta özellikle son derece baskıcı ortamlarda daha fazla dikkat edilmelidir. Kalıcı tarihsel, ekonomik, politik ve kültürel miraslar aracılığıyla, bu toplumsal olarak inşa edilmiş statü, hem yerleşik hem de istikrarsız zamanlarda bazı aktörlerin diğerlerinden oldukça farklı muamele görmesini öngören bir tabakalaşma yapısı dayatmaktadır. Toplumsal olarak inşa edilmiş statülerin doğası, dışlanmış aktörleri ve çatışmaları benzersiz şekillerde yönlendirmek için farklı motivasyonlara ve kaynaklara da yönlendirir. Bu yönlendirme, bu aktörlerin siyasi baskıyı deneyimledikleri belirli yollara özgü fırsatların harekete geçirilmesiyle sonuçlanabilir. Marjinalleştirilmiş statülerin toplumsal olarak inşa edilmiş doğası, alanın bağlamı ve aktörlerin içindeki konumları daha belirgin hâle geldikçe, hem tarihsel hem de ulus ötesi karşılaştırmalı analiz yoluyla vurgulanır. Stratejiler ve taktikler, her biri kendine özgü bir tarihsel miras ve ayrıca kalıplaşmış toplumsal kurumlar ile güç ilişkilerinin kesişiminden farklı şekilde etkilenen dinamik toplumsal alanlarda kullanılır. Sağlanan diyagramlar, marjinalleştirilmenin seferberlik yolunu nasıl şekillendirdiğini anlamak için resimli bir çerçeve sunar. Toplumsal yapılandırmacı bir analiz, farklı hareket geçmişlerinin benzersiz yörüngelerine daha fazla özgüllük katmak için (Gallo-Cruz, 2021: 105) sosyal hareketlerin neden daha fazla ilerleme kaydetmediği sorusunu gündeme getirir. Benzer şekilde, sosyal hareket kimliklerinin karmaşıklığı (Elliott, Earl, & Maher, 2017: 280) ve ideolojinin siyasette çok önemli olduğu göz önüne alındığında, 'ideoloji' nedir? İdeolojik düşüncenin diğer düşünce biçimlerinden farklı bir yanı var mıdır? David Joravsky faydalı bir başlangıç noktası sunar:

Bir inancı ideolojik olarak adlandırdığımızda, onun hakkında en azından üç şey söylüyoruz: Doğrulanmamış veya doğrulanamaz olsa da belirli bir grup tarafından doğrulanmış olarak kabul edilir, çünkü o grup için toplumsal işlevler yerine getirir (Harrison & Boyd, 2003: 137).

İdeolojik açıdan bakıldığında sosyal hareket teorisinin özünde, sosyal aktörlerin muhalefet patlamalarını sürdürülebilir seferberliklere dönüştürmek için bilgi, para ve lojistik gibi belirli kaynakları kontrol etmeleri gerekir. Sosyal hareket çalışmaları sezgisel olarak "güçlü" hareketlere yoğunlaşmıştır ve yalnızca ara sıra marjinalleştirilmişlerin protestolarını ele almıştır, çünkü bu terimlerle, onlar olası olmayan tartışmalı özneler olarak kabul edilmiştir. Aynı mantık çizgisini izleyerek, güvensiz göçmenler seferberliğin en az olası özneleri olarak görülmektedir. "Ötekiler" olarak inşa edilen kıt kaynaklara ek olarak, ulusal olarak tanımlanmış politikalarda kapalı siyasi ve söylemsel fırsatlarla karşılaşılır. Bununla birlikte, protestolar, kimliklerine veya söz konusu bireylerin hayatta kalmasına yönelik tehditlerin ciddi olduğu son derece düşmanca bağlamlarda da ortaya çıkar: İşsizlerin seferberliği ekonomik durgunluk zamanlarında ortaya çıkmıştır, sivil haklar hareketi ABD'nin Güney'inin en ırkçı ortamında alevlenmiştir (Steinhilper, 2021: 30). Bu dayanışma oluşturma çalışmalarına ek olarak, iklim aktivistleri, dünyayı daha fazla yok eden fosil altyapısı inşa etmenin bedelini, yenilenebilir alternatiflerin kamuoyunda ileriye giden tek yol olarak kabul edileceği kadar dik hâle getirmektedir. Doğrudan eylem protestosu, bu mücadelenin önemli bir bileşenidir (Dawson, 2023: 67). 1990'ların sonlarından itibaren literatüre hâkim olan giderek daha profesyonelleşen hareket örgütleri ve kimlikçi hareketlerin tasvirlerinden yola çıkan bazı araştırmacılar, bugün aktivizm hakkında düşünmek ve konuşmak için yeni kavramlar ve araçlar geliştirmeye yöneldi. Güncel "yeni hareketler" literatüründe ortak olan iddialar, (i) bilgi ve iletişim teknolojileri ve uygulamalarında bir değişim, (ii) yeni örgütsel biçimler ve (iii) gerçek demokrasi ihtiyacına vurgu yapılmasının, geçmişteki iddia oluşturma modelleri ve aktivizmin hedefleriyle bir tür kopuşu işaret ettiği yönündedir. Ancak bu kavramsal araçlar ve ilerlemeler ne kadar yenilikçi ve ne kadar yararlı? Aktivizmin hangi yeni yönlerini odak noktasına getiriyorlar? Ve en önemlisi, neyi gözden kaçırabilirler? (Davies, Ryan, & Peña, 2016: 15). Bu iddialardan hareketle sosyal hareketler (hareket siyaseti) ile siyasi partiler (temsili siyaset) arasındaki müzakere, sosyal hareketlerin içsel özellikleri (dinamikleri) ile de ilgilidir. Sosyal hareketler ve hareket siyaseti, temsili parti siyasetinden farklıdır. Sosyal hareketler, kolektif temsilcilik ve toplumsal arabuluculuk biçimleridir. Üretim ve yeniden üretimin toplumsal örgütlenmesindeki değişikliklere yanıt olarak ortaya çıkarlar. Politik, kültürel, ekonomik ve ekolojik boyutları bütünleştiren, boyun eğdirici güç ilişkilerini dönüştürmeyi amaçlayan kolektif eylem biçimleridir (Biyawila, 2023: 151).

Kolektif eylem biçimlerinde sosyal hareketler, hem ulus üstü hem de ulusal düzeyde politika yapma süreçlerini etkilemek için uluslararası arenaları kullanır. Geçtiğimiz yıllarda, ulus üstü siyasi organların gücünün ve etkisinin yükselişine karşılık gelen artan sayıda sosyal hareket, Dünya Ticaret Örgütü gibi güçlü uluslararası kurumların toplantılarındaki protestolarda yer almıştır. Bu türden protestoların büyümesi, ulus-devletlerin yükseliş döneminde ulusal sosyal hareketlerin ortaya çıkışıyla paralellik göstermektedir (Tsutsui, 2006: 332). Sosyal hareket teorisi, 1960'larda 'yeni' hareketlerin neden oluştuğunu, özelliklerinin ne olduğunu ve önemlerini açıklamaya çalışır. Esasen teori, makro yapısal teoriler ile kimlik oluşumunun mikro teorileri arasında bir köprü görevi görür. Önceki teorik yaklaşımlar, özellikle kolektif davranış, belki de zamansız bir şekilde, 1960'ların sonu ve 1970'lerdeki 'yeni'

protesto gösterilerini açıklamakta yetersiz görüldü. Bu gösteriler başlangıçta öğrenci hareketinde gözlemlendi ve yerini barış, medeni haklar, feminist, ekolojist ve kişisel gelişim hareketleri aldı. Belki de abartılı bir şekilde, bu hareketlerin geleneksel olarak incelenen işçi hareketlerinden onları ayıran ortak noktalara sahip olduğu belirtildi. Habermas'ın öne sürdüğü gibi, 'kısacası, yeni çatışmalar [emek ve ürün] dağıtım sorunları tarafından değil, yaşam biçimlerinin dilbilgisi konusundaki kaygılar tarafından tetikleniyor'. Yeni olan nedir? Akademik ilginin çoğu, sözde yeni sosyal hareketlerin yenilik kapsamını sorgulamaya odaklanmıştır. Steinmetz'in öne sürdüğü gibi, 'yeni sosyal hareketlerin aslında o kadar da yeni olmadığını kanıtlama projesi etrafında bir ev endüstrisi büyüdü'. Çevresel ağların yeniliğinin değerlendirilmesine olanak sağlamak için bu argümanları keşfetmek önemlidir (Saunders, 2013: 122). Yeni sosyal hareketlerin anlaşılmasında aktif bir akademik duruş sergileyen Lenskyj, Olimpiyatlara karşı 'güç, politika ve aktivizm'in farklı yönleri hakkında bir dizi kitap yayınladı ve mevcut hegemonik 'Olimpiyat endüstrisi' olarak adlandırdığı şeye direnen belirli koalisyonlar ve gruplar hakkında katılımcı bir genel bakış sağladı. Farklı bir bakış açısından, Davis-Delano ve Crosset, spordaki yerel protestoları incelemek için sosyal hareket teorisinin kullanımını tartışırken, Boykoff 2011 yılında, Vancouver 2010 Olimpiyatları karşıtı protestoları bir tür 'olay koalisyonu' biçimi olarak değerlendirdi (Harvey, Horne, Safai, Darnell, & Courchesne-O'Neill, 2014: 5).

Bu protestolar bazen anti-kapitalist söylemler kullandılar, ancak genellikle pratikte anti-kapitalist değillerdi ve hareket liderlerinin çoğu, dönemin diğer politikacılarıyla birçok entelektüel ve ideolojik niteliği paylaşıyordu (Rodríguez, 2022: 26). Başka bir deyişle, tüm siyasal ideolojiler, özgürlük, eşitlik, adalet, haklar ve 'en iyi' toplumun 'gerçek' tanımlarını iddia etmektedir. Yukarıda belirtilen 'belirli grup' herhangi bir toplumsal grup olabilir: Sınıf, ulus, meslek, dinsel örgüt, parti veya baskı grubu. Hepsinin, sorgusuz sualsiz 'uygun' olarak kabul edilen ideolojik varsayım kümeleri olacaktır. İdeolojilerin yerine getirdiği 'toplumsal işlevler' çok sayıdadır. Bunlar, paylaşılan ideolojik değerler aracılığıyla o grubun üyeleri için bir grup dayanışması ve uyumu duygusunun yaratılmasını; geçmişin bir açıklamasını, bugünün bir analizini ve genellikle daha iyi bir geleceğin nasıl ortaya çıkacağına dair bir açıklamayla birlikte bir gelecek vizyonunu içerecektir. Siyasette ve siyasi felsefede, 'ideolojinin' yalnızca iktidar mücadelesi için bir örtü sağladığı, siyasetin gerçek malzemesi olduğu yönünde her zaman yaygın bir görüş olmuştur. İktidarlarını haklı çıkarmak ve insanları itaat etmeye, onları takip etmeye ve desteklemeye ikna etmek için yöneticiler çeşitli türlerde ideolojiler kullanırlar (Harrison & Boyd, 2003: 137). İdeolojilerin etkinleştirilmesinde sosyal medya, başlangıcından bu yana uluslararası etkileşim ve hareket oluşturma aracı olmuştur ve direniş faaliyetlerindeki rolü, Tunus ve Mısır'daki otoriter liderlerin devrilmesine yol açan 2011 Arap ayaklanmalarının ardından akademik açıdan önem kazanmıştır. Sosyal medyanın direniş hareketlerindeki rolüne ve potansiyel demokratikleştirme yeteneklerine daha fazla odaklanılmasına rağmen, direniş hareketlerinin ve destekçilerinin kullanıcı özellikleri ve dijital içerikleri hakkında daha az araştırma yapılmıştır. Sosyal medya uygulamaları hakkında büyük ölçekli, ampirik araştırma yapılması yönündeki sık çağrılar henüz literatürde yeterince ele alınmamıştır. Aynı şekilde, direniş hareketleri sosyal medya konusunda daha bilgili hâle geldikçe, araştırmacılar dikkatlerini yalnızca dijital aktivizm ve direnişin varlığına değil, aynı zamanda bunların içeriğine odaklamaya başlamalıdır. Direniş hareketlerinin ve takipçilerinin sosyal medya platformlarında yaydığı mesajların incelenmesiyle, dijital direniş çabalarına yönelik hedefler, stratejiler ve yanıtlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olunacaktır. Bu bilgi, araştırmacıların sosyal hareket ve direniş teorilerini geliştirmelerine, fiziksel ve dijital aktivizm arasındaki farklılıkları vurgulamalarına ve dijital aktivizmin direniş çabalarında ölçülebilir bir fark yaratma potansiyeline sahip olduğu yeri ve zamanı test etmeye başlamalarına olanak tanıyacaktır (Hallward & Armstrong, 2016: 228).

SONUÇ

Bu çalışma, farklı ideolojik yönelim ve örgütlenme biçimlerine sahip kolektif eylemlerin gelişimsel süreçler içindeki etkileşiminin sosyal hareketlerin sürekliliği ve dönüşümünü nasıl şekillendirdiğini incelemiştir. Bulgular, kolektif eylemin çoğulluğunun sosyal hareketlerin dinamik yapısını hem zenginleştirdiğini hem de çeşitli gerilimlere yol açarak hareket içi dayanışma ve çatışma arasındaki dengeyi belirlediğini göstermektedir. İdeolojik çeşitlilik ve farklı kimliklerin bir arada var olması, hareketlerin meşruiyetini genişletirken, stratejik iş birlikleri ile ideolojik bağlanma arasındaki gerilimler, hareketlerin sürekliliği ve dönüşümü üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu gerilimler, hareketin içinde yer alan farklı varlık anlayışlarının çakışmasından kaynaklanır: bireycilikle kolektivizm, yerellik ile evrensellik, devrimcilik ile reformculuk arasında salınan bu gerilimler, sosyal hareketlerin dinamiğini belirleyen temel faktörlerdendir. Gelişimsel süreçler incelendiğinde, hareketlerin ortaya çıkış, yükseliş ve gerileme evrelerinde ideolojik ve örgütsel aktörler arasındaki güç dengelerinin değişmesi, bu hareketlerin yapısını ve eylem biçimlerini dönüştürmektedir.

Latin Amerika köylü hareketleri, ideolojik çoğulluk ve stratejik iş birliği gerilimlerinin sosyal hareketlerin sürekliliği ve dönüşümü üzerindeki etkilerini gözlemlemek açısından dikkat çekicidir. Bu hareketler, farklı toplumsal sınıf, etnik ve bölgesel grupları bir araya getirerek ortak talepler etrafında örgütlenmiş, ancak yerel koşullara göre değişen stratejik iş birliği biçimleri ve ideolojik farklılıklar göstermiştir. Örneğin, bazı bölgelerde daha radikal talepler savunan köylü örgütleri ile devletle müzakere yolunu tercih eden gruplar arasındaki güç

dengesi, hareketin örgütsel yapısını ve eylem biçimlerini belirlemiş, dönemsel olarak çatışma ve dayanışma süreçlerini şekillendirmiştir. Bu durum, çalışmada ortaya konan yapısal ve süreçsel çerçeveyi somutlaştırmakta ve kuramsal iddiaların uygulamadaki karşılıklarını göstermektedir.

Bu bağlamda, sosyal hareketlerin sürekliliği, esnek bir çoğulluk ve etkin zaman yönetimi ile ideolojik ve pratik gerilimlerin dengelenmesine bağlıdır. Araştırma, sosyal hareketlerin sadece siyasi taleplerin ifadesi değil, aynı zamanda bir varoluş ve kimlik inşası süreci olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, sosyal hareketlerin analizinde yapısal ve süreçsel dinamiklerin bütüncül olarak ele alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Sosyal hareketlerin sürekliliği ve dönüşümü, farklı aktörlerin ideolojik ve örgütsel çeşitliliğiyle şekillenen, gelişimsel süreçlerde dinamik olarak evrilen karmaşık bir yapıyı temsil etmektedir. Çalışma, sosyal hareketler literatürüne katkı sağlamakla birlikte, farklı bağlamlarda yapılacak vaka çalışmaları ile bu dinamiklerin daha derinlemesine anlaşılmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, sosyal hareketlerin yapısal ve süreçsel dinamiklerini eş zamanlı olarak ele alması bakımından literatürde özgün bir konum kazanmaktadır. Sosyal hareket araştırmalarında sıklıkla yapısal koşullar ile gelişimsel süreçler ayrı ayrı veya birbirinden bağımsız şekilde incelenmiştir. Bu çalışmada ise farklı ideolojik yönelimlere ve örgütlenme biçimlerine sahip kolektif eylemlerin gelişimsel süreçler içindeki etkileşimleri bütüncül bir perspektifle analiz edilmiştir. Böylece, kolektif eylemin çoğulluğu, ideolojik ve pratik gerilimler gibi karmaşık dinamikler arasındaki karşılıklı etkileşimler, sosyal hareketlerin sürekliliği ve dönüşümüne dair çok katmanlı ve dinamik bir anlayış geliştirilmiştir. Çalışma, sosyal hareketlerin yalnızca yapısal faktörlerin bir ürünü değil, aynı zamanda zamana yayılan, aktörlerin ideolojik duruşları ve örgütsel tercihlerinin şekillendirdiği dinamik bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, hareketlerin sadece stratejik politik eylemler değil, aynı zamanda birer varoluş inşası olarak okunabileceği yönünde literatüre yeni bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, ideolojik çeşitlilik ve örgütsel farklılıkların hareket içinde hem dayanışmayı hem de gerilimleri beslediğini ortaya koyarak, sosyal hareketlerin içsel dinamiklerine dair daha nüanslı bir bakış açısı getirmektedir. Sonuç olarak, bu çalışma sosyal hareketlerin karmaşık ve çok katmanlı yapısını kavramada yapısal ve süreçsel analizleri birleştiren nadir yaklaşımlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Literatürdeki klasik ayrımları aşarak sosyal hareketlerin sürekliliği ve dönüşümüne dair daha derinlemesine bir kavrayış sağlamaktadır. Gelecek araştırmalar için de bu bütüncül perspektifin farklı coğrafi ve tarihsel bağlamlarda uygulanmasıyla sosyal hareketlerin dinamiklerinin daha kapsamlı biçimde anlaşılabilmesine işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

- Barbosa, L. P. (2022). Onto-epistemic paradigm of the countryside and social theory: What do popular movements of Latin America and the Caribbean teach us?. *Educational Studies: Journal of the American Educational Studies Association*, 58(5-6), 620-640. <https://doi.org/10.1080/00131946.2022.2132392>
- Barclay, S., Jones, L. C., & Marshall, A.-M. (2011). Two spinning wheels: Studying law and social movements. Sarat, A. (Ed.). *Special Issue Social Movements/Legal Possibilities (Studies in Law, Politics, and Society, Vol. 54)* (pp. 1-16). Leeds: Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1108/S1059-4337\(2011\)0000054004](https://doi.org/10.1108/S1059-4337(2011)0000054004)
- Bazzul, J. (2022). Solidarity with nonhumans as an ontological struggle. *Educational Philosophy and Theory*, 54(7), 946-955. <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1804360>
- Biyawila, S. J. (2023). Prospects of democratic renewal: Patrimonial capitalism, representative and movement politics. *Debt Crisis and Popular Social Protest in Sri Lanka: Citizenship, Development and Democracy Within Global North-South Dynamics (Diverse Perspectives on Creating a Fairer Society)* (pp. 133-180). Leeds: Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-83797-022-320231005>
- Daphi, P. (2017). *Becoming a movement: Identity, narrative and memory in the European global justice movement*. London: Rowman & Littlefield International Ltd. https://www.academia.edu/34691123/Becoming_a_Movement_Identity_Narrative_and_Memory_in_the_European_Global_Justice_Movement_open_access
- Davies, T., Ryan, H. E., & Peña, A. M. (2016). Protest, social movements and global democracy since 2011: New perspectives. *Protest, Social Movements and Global Democracy Since 2011: New Perspectives (Research in Social Movements, Conflicts and Change, Vol. 39)* (pp. 1-29). Leeds: Emerald Group Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0163-786X2016000039001>
- Dawson, A. (2023). Struggles for democratic decarbonization. Armiero, M., Turhan, E., & De Rosa, S. P. (Eds.). *Urban Movements and Climate Change: Loss, Damage and Radical Adaptation* (pp. 51-70). Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789463726665>

- Dobbin, F., & Jung, J. (2015). Professions, social movements, and the sovereign corporation. Jasper, J. M., & Duyvendak, J. W. (Eds.). *Players and Arenas: The Interactive Dynamics of Protest* (pp. 141-167). Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt16vj285>
- Elliott, T., Earl, J., & Maher, T. V. (2017). Recruiting inclusiveness: Intersectionality, social movements, and youth online. *Non-State Violent Actors and Social Movement Organizations (Research in Social Movements, Conflicts and Change, Vol. 41)* (pp. 279-311). Leeds: Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0163-786X20170000041019>
- Gallo-Cruz, S. (2021). Marginalization and mobilizing power in nonviolent social movements. Leitz, L. (Ed.). *Power and Protest (Research in Social Movements, Conflicts and Change, Vol. 44)* (pp. 91-115). Leeds: Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0163-786X20210000044008>
- Hallward, M. C., & Armstrong, C. (2016). Tweeting resistance: The evolution of engagement frameworks. *Narratives of Identity in Social Movements, Conflicts and Change (Research in Social Movements, Conflicts and Change, Vol. 40)* (pp. 227-261). Leeds: Emerald Group Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0163-786X20160000040008>
- Harrison, K., & Boyd, T. (2003). *Understanding political ideas and movements*. Manchester: Manchester University Press. <https://doi.org/10.9760/mupoa/9780719061516>
- Harvey, J., Horne, J., Safai, P., Darnell, S., & Courchesne-O'Neill, S. (2014). *Sport and social movements: From the local to the global*. London: Bloomsbury. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/58744>
- Jung, H. (2024). Networked social movements against mega-sporting events in Brazil: Challenging differentiated citizenship and calling for the right to the city. *International Journal of Interdisciplinary Global Studies, 19*(1), 43-62. <https://doi.org/10.18848/2324-755X/CGP/v19i01/43-62>
- Liu, C.W. (2022). Inequities in movement-making: A socio-structural organizational analysis of a movement organization case. Leitz, L. (Ed.). *Race and Space (Research in Social Movements, Conflicts and Change, Vol. 46)* (pp. 37-62). Leeds: Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0163-786X20220000046003>
- Martin, G. (2017). Social movements, public order policing and the erosion of protest rights. Weber, L., Fishwick, E., & Marmo, M. (Eds.). *The Routledge International Handbook of Criminology and Human Rights* (pp. 280-290). <https://doi.org/10.4324/9781315679891>
- Omodan, B. I. (2023). Causes and institutional responses of social unrest in South African Universities. *SAGE Open, 13*(4), 1-11. <https://doi.org/10.1177/21582440231218775>
- Robnett, B., Glasser, C. L., & Trammell, R. (2015). Waves of contention: Relations among radical, moderate, and conservative movement organizations. *Research in Social Movements, Conflicts and Change (Research in Social Movements, Conflicts and Change, Vol. 38)* (pp. 69-101). Leeds: Emerald Group Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0163-786X20150000038003>
- Rodríguez, M. V. (2022). *Movements after revolution: A history of people's struggles in Mexico*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197558102.001.0001>
- Rohlinger, D. A., Kail, B., Taylor, M., & Conn, S. (2012). Outside the mainstream: Social movement organization media coverage in mainstream and partisan news outlets. Earl, J. & Rohlinger, D. A. (Eds.). *Media, Movements, and Political Change (Research in Social Movements, Conflicts and Change, Vol. 33)* (pp. 51-80). Leeds: Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1108/S0163-786X\(2012\)0000033006](https://doi.org/10.1108/S0163-786X(2012)0000033006)
- Rosenthal, B., Cardoso, F., & Bortoluci, J. H. (2022). Playing on a moving pitch: Foregrounding the impact of sociocultural contexts on social movements and brands. *Journal of Marketing Management, 38*(9/10), 1014-1041. <https://doi.org/10.1080/0267257X.2021.2005663>
- Saunders, C. (2013). *Environmental networks and social movement theory*. London: Bloomsbury Publishing. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/58746>
- Siméant, J., Pommerolle, M.-E., & Sommier, I. (Eds.). (2015). Introduction. *Observing Protest from a Place: The World Social Forum in Dakar (2011)* (pp. 11-20). Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt16vj27n>
- Steinhilper, E. (2021). *Migrant protest: Interactive dynamics in precarious mobilizations*. Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789463722223>

- Tsutsui, K. (2006). Redressing past human rights violations: Global dimensions of contemporary social movements. *Social Forces*. 85(1), 331-354. <https://doi.org/10.1353/sof.2006.0145>
- Vanhala, L. (2011). Social movements lashing back: Law, social change and intra-social movement backlash in Canada. Sarat, A. (Ed.). *Special Issue Social Movements/Legal Possibilities (Studies in Law, Politics, and Society, Vol. 54)* (pp. 113-140). Leeds: Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1108/S1059-4337\(2011\)0000054008](https://doi.org/10.1108/S1059-4337(2011)0000054008)
- Wahyudi. (2021). Peasants' resistance to state-owned enterprises: Learning from an Indonesian social movement. *Journal of Social Studies Education Research*, 12(3), 368-395. <https://jsser.org/index.php/jsser/article/view/3508>
- Weldon, S. L. (2011). *When protest makes policy: How social movements represent disadvantaged groups*. Ann Arbor: University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.1285595>
- Yuan, W., Caren, N., & Amenta, E. (2023). What drives the news coverage of US social movements?. *Social Forces*. 102(1), 242-262. 21p. <https://doi.org>